
DR. BRÁDEÁNNÉ GACS JUDIT*

A kultúraközi párbeszéd társadalmi háttéréről

Gesellschaftliche Aspekte des interkulturellen Dialogs

Das Motto „Zusammen in der Vielfalt“ im Jahr des interkulturellen Dialogs 2008 wird eingebettet in den europäischen Integrationsprozess. Der Vertrag von Lissabon setzt unter anderem auch den Schutz und die Weiterentwicklung der kulturellen Werte von Europa zum Ziel. Die Union kann nämlich den globalen Herausforderungen nur gerecht werden, wenn sie ihrer soziokulturellen Grundlagen bewußt wird und ihre Identität stärkt. Auf der Basis einer ausgeprägten europäischen Identität kann und muss die soziale Marktwirtschaft einen Beitrag leisten, um die Globalisierung zu „zivilisieren“ und ihr eine Richtung zu geben.

Bei der Entfaltung dieser Identität anhand der gemeinsamen geistigen und kulturellen Wurzeln spielen die Sprachen eine unumgängliche Vermittlerrolle. Es ist gewiss kein Zufall, dass die UNESCO das europäische Jahr des interkulturellen Dialogs zum internationalen Jahr der Sprachen erklärt hat.

Im zweiten Teil des Vortrags wird auf die bescheidenen Möglichkeiten des Fremdsprachenunterrichtes – mit besonderer Rücksicht auf die deutsche Sprache mit ihren historischen Zusammenhängen in unserer Region – im ungarischen Hochschulwesen eingegangen.

„A kultúra és a művelődés a nemzetközi együttműködésben meghatározóbb lesz, mint valaha”

KLAUS-DIETER LEHMANN, a *Goethe Intézet* elnöke

A 2007-ben a létrejött Lisszaboni Szerződés megnevezi azokat a közös célokat is, melyeket az Unió a jövőben követni fog. A versenyképes szociális piacgazdaság, a teljes foglalkoztatottság, a környezetvédelem, a tagállamok közötti szolidaritás és egyebek mellett szerepel Európa kulturális értékeinek védelme és fejlesztése is.

Már az alapítók elképzelése szerint is több volt a közösség pusztán gazdasági együttműködésnél. A végcél az önös nemzeti érdekeket követő hatalmi politikákon való túllépés, s ezáltal egy új rend megteremtése a kontinensen.

A bővülés folyamán azonban egyre csökkent a bizalom az európai intézmények munkáját és teljesítményét illetően és nőtt a szakadék az európai elit és az unió polgárai között. Megrendült a hit az európai szolidaritásban és a szubszidiaritásban. Az elidegenedés lassan egy absztrakt, vértelen apparátushoz vezet, mely sem a közösségen belül, sem nemzetközi porondon nem képes hatékonyan fellépni. Ezt jelzi az alkotmányos szerződés elutasítása Franciaországban és Hollandiában 2005-ben.

A bővítés mellett a globalizációs folyamat újabb kíméletlen kihívást jelent nemcsak a szociális piacgazdaság európai formájával és az európai társadalommodellel, hanem Európa kulturális értékeivel szemben is. Az európai médianak sem sikerült eddig sajátosan európai hangot hallatni globális szinten.

A szociális piacgazdaság elvén felépített EU csak a saját rendszerében valósíthatja meg a gazdasági-társadalmi szolidaritást. Világszerte viszont a neoliberais modell tör előre. Egyrészt tehát szükségszerű, hogy a szociális piacgazda-

* BGF Külkereskedelmi Főiskolai Kar, főiskolai docens.

ság versenyképesen alkalmazkodjon a globális kihívásokhoz, másrészt képes legyen a globális piacok működését befolyásolni.

Ma már ehhez gazdasági eszközök és gazdasági erő nem elegendők. Ha a globális szinten erős érdekérvényesítőként akar megjelenni az unió, akkor jellegében, értékeiben és identitásában kell megerősödni.

Komolyan kell törekednie a társadalmi-gazdasági különbségek áthidalására és nagyobb társadalmi-gazdasági kohézió megteremtésére. A RIFKIN-féle „*európai álmom*” csak közös demokratikus akarat termékeként valósulhat meg. (Az amerikai közgazdász szerint az európaiak orra előtt sétál az aranytojást tojó tyúk, hisz történelmük során – a végtelen amerikai prérók meghódítóival ellentétben – megtanulták az együttélés művészetét. Meglátása szerint mi arra tanítjuk gyermekeiket, hogy a szabadság az emberi kapcsolatok minőségében és a közösséghez tartozásban keresendő. Az egyén életminősége pedig egyenes arányban nő közösségi kapcsolatainak minőségével.) [1]

Melyek hát azok a szociokulturális alapok, melyekre a jövőbeni európai összefogást építeni lehet?

Kulturális és szellemi örökségünk a görög filozófia, a római jog, a kereszténység, a humanizmus és a felvilágosodás eszmerendszerében gyökerezik. Az emberi méltóság, felelősség és szolidaritás azok az értékek, melyeket az európai intézményeknek védeni és erősíteni, a polgároknak pedig tudatosítani kell.

Ezen szellemi örökségből kiindulva kell megfogalmazni az európai identitást nemcsak a jelenlegi tagállamok közti kohézió erősítése, hanem az esetleges további integráció érdekében is.

Ki és mi az európai? Hol van Európa? Honnan jövünk, mi európaiak? Hová megyünk? Hogyan fűzhetjük szorosabbra a kapcsolatot közösségeink között? Vannak közös dolgaink, van közös elképzelésünk a jövőről és az előttünk álló feladatokról?

Ilyen kérdések és a rájuk adott válaszok alapján jöttek létre a régiók, melyek földrajzi, nyelvi, vallási és kulturális egységet alkotnak. Ha jól működnek, sikerrel valósíthatják meg a szubszidiaritás elvét. A régiókból nőhet ki egy olyan egységes európai közösség, mely európai azonosságtudattal bír és képes átfogó és hatékony intézkedésekre.

A szociokulturális összetartozás érzésének kibontakoztatásához vissza kell nyúlnunk gyökereinkhez és tudatára kell ébrednünk szellemi és kulturális örökségünknek. Ebben az értelemben újra fel kell fedoznünk és kutatnunk történelmünket és kultúránk történetét.

A közös európai identitás kialakítása, ill. kialakulása állandó, jövőbemutató törekvés kell, hogy legyen. Ahogy a nemzetállamok kialakulásakor történt, elindíthatja a folyamatot egy vezető réteg, de hosszú távon át kell hatnia annak az európai társadalom széles tömegeit. Lényeges eleme a szolidaritás, a közös jövőkép, a közös feladatok és az azok együttes megoldására való készség.

A szociális piacgazdaság biztosítja az egyén szabadságát, de ugyanakkor elismeri, hogy az ember rászorul a közösség szolidaritására. Következésképpen a szociális piacgazdaság nemcsak gazdasági, hanem társadalmi modell is. Keretei között az Európai Unióban a gazdaság nem írhatja felül a kultúrát. Nem folytatható a jelenlegi gyakorlat, mely nagyratörő célokat fogalmaz meg anélkül, hogy foganatosítaná a célhoz vezető intézkedéseket. Ez egyúttal azt jelenti,

hogy a közös identitás kialakítása által Európának ki kell vennie részét a globalizáció civilizálásából. [2]

2008 a kultúrák közötti párbeszéd európai éve

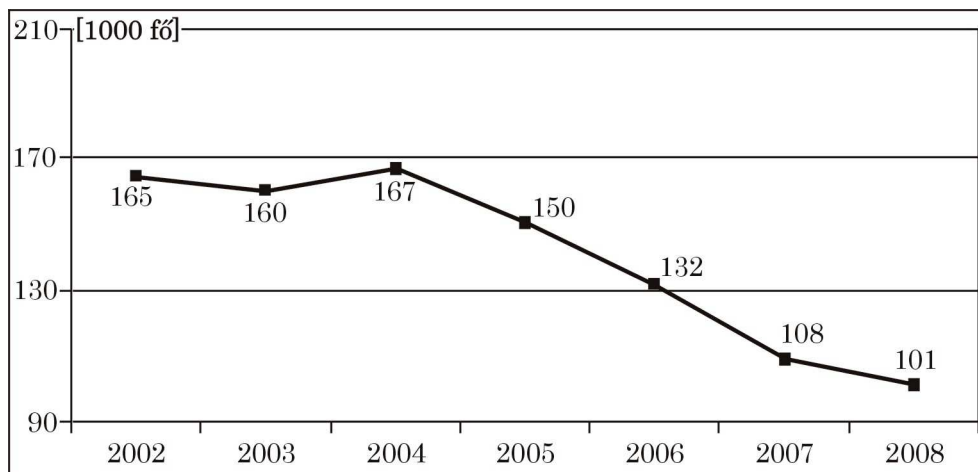
A fenti célokkal összhangban nyilvánította az Európai Bizottság 2008-at a kultúrák közötti párbeszéd évévé. Az „Együtt a sokféleségben” jelmondat is sugallja az európai együttműködés elmélyítésének szándékát a kultúrán keresztül.

A hazai eseménysorozat nyolc témakör – kultúra és média, oktatás és tudomány, migráció, kisebbségek, többnyelvűség, vallás, munkahely, ifjúság- által szeretné segíteni egymás jobb megismerését, a kölcsönös megértést és a békésebb egymás mellett élést. [3]

Jelzés értékű számomra, hogy ugyanezt a 2008-as évet az UNESCO a „Nyelvek nemzetközi évévé” nyilvánította. Kézenfekvő ugyanis, hogy párbeszédet folytatni elsősorban nyelvek közvetítésével lehet. Európánk a mintegy 60 őshonos nyelvvel, a sok kisebbségi, regionális és migráns nyelvvel pazarul sokszínű. [4]

Mivel a nyelv kultúrát hordoz, az idegennyelv-tanulás a strasbourg-i Európa Tanács Fehér Könyve szerint is fontos eszköze a kultúrák közötti párbeszéd elősegítésének. [5]

Magyarországon ezen a téren minden híresztelés ellenére igen sok még a tennivaló. Nem kívánom elemezni a hazánkban folyó nyelvoktatást és annak eredményeit, mert erről beszéltem a 2004. évi konferencián. Ezúttal az új felsőoktatási törvény nyelvoktatással kapcsolatos rendelkezéseivel, majd konkrétan a felsőoktatásban folyó német nyelvoktatással, mint a kultúrák közötti párbeszéd egyik potenciális eszközével foglalkozom.

1. ábra
A felsőoktatási intézményekbe jelentkezők száma [13]

A felsőoktatási törvény és a nyelvoktatás

A 2005. évi CXXXIX. törvény a felsőoktatásról kimondja, hogy minden egyetemnek és főiskolának biztosítania kell idegen nyelven a szaknyelvi ismeretek fejlesztését. (19.§)

A 62.§ arról rendelkezik, hogy az alapképzésben szerzett diplomához egy középfokú (B2), „C” típusú általános nyelvi vizsgabizonyítvány szükséges. Igaz, az intézmények képzési és kimeneti követelményei szigorúbb nyelvi feltételeket is támaszthatnak. Kérdés, hogy azok mennyire riasztanak el az évről-évre kevesebb jelentkezőt (*1. ábra*). Az a fonák helyzet áll fenn évek óta, hogy a nyelvi képzés színvonalának emelése ellentétes az intézmények létérdekeivel.

A mesterképzésben a felsőoktatási intézmények maguk határozhatják meg, hogy milyen nyelvből, milyen szintű, általános, vagy szaknyelvi vizsgát fogadnak el. Ugyanakkor kötelesek az érettségít általános nyelvvizsgaként elfogadni a diplomához.

A törvényi szabályozásból tehát egyrészt az következik, hogy a felsőoktatási intézménynek biztosítania kell a nyelvoktatást (19.§), másrészt, hogy ennek a nyelvoktatásnak képessé kell tennie a hallgatókat a nyelvvizsga letételére, mivel anélkül nem állítják ki részükre a diplomát. (62.§)

A nyelvismeret és a diploma összekapcsolása az oktatáspolitikai kiváló ötlete, hiszen szaknyelvtudás nélkül ma már nemcsak a gazdasági diplomák piaci értéke kérdéses.

Hol akad el mégis a folyamat? Mint többnyire, ezúttal is a finanszírozásnál.

A jelenlegi 73 (!) magyar felsőoktatási intézményből 31 működik az állam anyagi hozzájárulásával (*1. táblázat*). Költségeik jelentős részét (gyakran több, mint a felét) azonban takarékos gazdálkodással az intézményeknek maguknak kell előteremteniük.

1. táblázat
A felsőoktatás fenntartói [14]

	Intézmények	Hallgatók száma	Oktatók
Költségvetési intézmény	31	323 244	18 426
Egyházi	27	22 715	2 112
Magán	15	29 860	1 538
Összesen	73	375 819	22 076

Nyelvet tanítani csak kis és még kisebb csoportokban lehet, nem nagy létszámú előadásokon.

Több oktatóra van tehát szükség, ami költséggel jár. Hogyan reagálnak erre az alulfinanszírozott intézmények? Már a jelentkezők kiválasztásakor pontokkal jutalmazták a nyelvvizsga bizonyítványokat, érettségiket, külföldön végzett tanulmányokat. A felvett hallgató aztán még egyszer hasznosíthatja ugyanazt a

nyelvvizsga bizonyítványt diplomája átvételekor. Így felsőfokú tanulmányai idején akár egyetlen nyelvrán sem vesz részt! Örül a könnyebbségnek és intenzíven elfelejti a 3-4 év alatt, amit középiskolás korában egy tizenéves érettségével megtanult. Meglepődni majd munkába állás előtt a felvételi beszélgetésen fog, amikor szinte az első kérdés nyelvismeretét firtatja rögtön idegen nyelven. Nem csoda, hogy a középiskolás évek alatt elsajátított készségek, tartalmi ismeretek elhalványulnak, illetve nem tudnak lépést tartani az alapképzésben magyarul megszerzett szaktudással, hogy a személyiség időközbeni fejlődését ne is említsük.

Vegyünk egy másik esetet, melyben a hallgató egy vagy két idegen nyelvet (a magyar köztudottan nem világnyelv) szeretne tovább tanulni a felsőoktatási intézményben.

Kezdő szintű kurzusok indítását csupán néhány intézmény enged(het)i meg magának és kizárólag úgynevezett kis- vagy egzotikus nyelvekből.

Szaknyelvi kurzusokat a legtöbb egyetem és főiskola meghirdet, ha nem is mindenütt térítés nélkül. A nyelvrákért nem mindenhol jár kreditpont és nem mindenhol kötelező nyelvrát látogatni.

A heti óraszám általában 2x2 óra – három-négy féléven át. Ennyi idő alatt kell(ene) megtanulni a hallgatónak saját szakmáját idegen nyelven gyakorolni és közben a szaknyelvi vizsgára felkészülni. Tisztelet azon felsőoktatási intézményeknek (Nyíregyházi Főiskola, BME, BGF, Corvinus Egyetem), amelyek ilyen feltételek között hosszú távon képesek gondolkodni és hallgatóiknak magasabb nyelvi óraszámot kínálva valóban versenyképes diploma kiadására töreksznek. Világosan látható ugyanis, hogy az erősödő felsőoktatási piacon azok az intézmények fognak megmaradni, akik fogcsikorgatva átvészelik ezeket a szűk esztendőket és magas szintű nyelvoktatást biztosítanak. Régóta várat magára az átgondolt fenntartói segítség, hiszen fiatal értelmiségünk nyelvtudása nem csak az egyének, az intézmények, hanem az ország előbbre jutásának záloga is. Nem volna szabad azt az intézményi autonómiára hivatkozva végeredményben a bizonytalan színvonalú, szakmailag felkészületlen nyelviskoláknak kiszolgáltatni!

A német nyelv oktatásáról

A német nyelvű országok közvetlen szomszédságában, mintegy 200 000 fős német nemzeti kisebbséggel, amely minden korcsoportban rendelkezik iskolákkal, jelen van a sajtóban ugyanúgy, mint a rádióban és a televízióban, valamint az egyesületi és a kulturális életben (pl. német színház), hazánk különleges helyet foglal el.

Az államalapító SZENT ISTVÁN király és a bajor GIZELLA hercegnő házasságkötése óta az ország fejlődése összekapcsolódott a németiséggel. [6] 1784- 1790-ig német volt a HABSBURG-birodalom hivatalos nyelve, hogy aztán a latin visszatérése közben elkezdődjön a magyar nyelvhasználatért folytatott harc. Az 1848-as szabadságharc után újra erős németesítés kezdődött. Német lett a közigazgatás, a közoktatás nyelve. A pesti egyetemen is németül és latinul folytak az

előadások. A kiegyezést követően a német és a magyar váltak uralkodó nyelvekké a Monarchiában. [7] Pest lakosainak kétharmada a 18/19. század fordulóján minden bizonnyal németül beszélt, Budán pedig még nagyobb volt ez az arány. A már egyesült Budapesten még 1880 tájékán is körülbelül azonos volt a németül és a magyarul beszélők száma. [8] A Trianon utáni Magyarországon – ha nem is ellentmondások nélkül – szintén jelentős volt a német kultúra befolyása.

A második világháborút követően majdnem a rendszerváltásig szinte teljesen visszaszorult a német az alsó- és középfokú oktatásban, a felsőoktatásban kevésbé. A 90-es években viszont nem a német, hanem az angol tört előre minden nyelvnél sokkal gyorsabban.

Az egyetemeken és a főiskolákon már 1989/90-ben majdnem kétszer annyian tanultak angolul, mint németül (18 889 – 10 053). Mára (2008) odáig jutottunk, hogy jóval több, mint kétszer annyi az angolul tanulók száma. (35 670 – 16 286) a felsőoktatásban. Hosszabb ideig tartott az angol térhódítása a gimnáziumokban és a szakközépiskolákban, s még tovább az általános iskolákban. Ma már ezekben az iskolatípusokban is egyértelmű a modern lingua franca fölénye. A szakmunkásképzőkben azonban még mindig többen választják a németet, mint az angolt (2. táblázat).

2. táblázat

Angol-és német nyelvoktatás nappali tagozaton 2007/2008 [15]

Tanév	Általános iskola	Szakiskola	Gimnázium	Szakközépiskola	Felsőoktatási intézmények	
					idegen nyelvet tanulók	nyelvszakos hallgatók
<i>Angol nyelv</i>						
1989/1990	33 120	3 191	59 181	34 386	18 889	-
1999/2000	331 602	18 950	128 601	127 211	36 480	6 415
2007/2008	376 098	44 246	177 563	150 344	35 670	6 209
<i>Német nyelv</i>						
1989/1990	41 889	11 928	45 915	30 632	10 153	-
1999/2000	347 802	40 098	103 456	105 541	19 946	4 746
2007/2008	185 624	55 534	118 711	85 659	16 286	3 136

Ezzel a világméretű tendenciával birkóznak a magyar germanisták és némettanárok azon meggyőződéstől vezérelve, hogy földrajzi közelségünk, közös történelmünk és kultúránk mindig is természetes kapcsolatok fognak fakadni a német nyelvterülettel. [9]

1990-ben alakult meg a Magyarországi Némettanárok Egyesülete (UDV) az ország minden tájáról érkezett lelkes kollégák részvételével. A következő évben

már felvették az egyesületet a Némettanárok Nemzetközi Szervezetébe (IDV). Az UDV azóta is a legkülönbözőbb eszközökkel igyekszik támogatni a német nyelv tanítását minden iskolatípusban. Szorosan együttműködik a célországi kultúrintézetekkel, kiadókkal, iskolákkal. Évente rendez a közgyűlésen kívül szakmai napokat és fórumot fiatal némettanárok részére. A kül- és belföldről felkért neves germanisták előadásai, a műhelybeszélgetések, a kiadók prezentációi mind-mind színvonalas, sőt akkreditált továbbképzési lehetőségek. A legjobb előadások, workshopok anyaga megjelenik az egyesület negyedévente kiadott periodikájában (DUFU) vagy egyéb egyetemi kiadványokban. [10]

Minden bizonnyal több sikerrel járna a magyar, illetve a külföldi germanisták igyekezete, ha maguk a németek is bátrabban emelnék fel szavukat saját anyanyelvükért. Több külföldről érkezett felhívás hatására végre sikerült két németországi szervezetnek annyira mozgósítani a németországi civil társadalmat, hogy ma napirenden van a német alkotmány 22. paragrafusának kiegészítése Németország nyelvével kapcsolatosan. „*A Szövetségi Köztársaság nyelve német*” betoldással a szövetségi zászló és a főváros, mint nemzeti szimbólumok mellett a német nyelvnek is alkotmányos rangot kívánnak adni. [11]

Reméljük, hogy ez is hozzájárul majd az Európai Unió egyik munkanyelvének megerősödéséhez, mely egyúttal a kontinens legnagyobb gazdaságát működtető és legnépesebb közösségének anyanyelve.

Végül kiemelném az idegennyelv-tudás és tanítás kulcsszerepét a kultúrák közeledésén, az európai identitás kialakulásán túl hazánk gazdasági fejlődésében is. Kollégánónk, FALKNÉ DR. BÁNÓ KLÁRA szavaival élve: „*Azok az üzletemberek, akik tisztelik és próbálják megismerni külföldi partnereik kultúráját és ... nyelvét, sokkal nagyobb üzleti előnyre tesznek szert, mint azok, akik ezt nem tartják fontosnak.*” [12]

Irodalom

- [1] <http://www.cafebabel.com/ger/article/13291/der-europaische-traum.html> [2008. 09. 30.]
- [2] HOCHLEITNER, ERICH; GYÓRI, ENIKŐ; KITTA, GERGELY; STADLER, CHRISTIAN (2007): *Europäische Werte & Identität – Európai értékek & identitás*, Europa Nova. Nr.1, Österreichisches Institut für Europäische Sicherheitspolitik (Hrsg.), Maria Enzersdorf.
- [3] <http://infovilag.hu> [2008. 09. 26.]
- [4] HIDASI JUDIT (2008): *A kultúra mint kontextus*, előadás, BCE, Corvinus Nyelvi Napok, Budapest.
- [5] SZELÉNYI ZSUZSANNA (2008): *A kultúrák közötti párbeszéd jelentősége Európában és a globalizált világban*, www.tpf.hu/konferencia/dokumentumok/szelenyi.pdf [2008. 10. 01.]
- [6] FÖLDES, CSABA (1998): *Deutsch und Auslandsgermanistik in Mitteleuropa. Geschichte – Stand – Perspektiven*. In: GRUCZA, FRANCISZEK, NAMOWICZ, TADEUSZ, WIKTOROWICZ, JÓZEF, KOLAGO, LECH: *Deutsch und Auslandsgermanistik in Mitteleuropa Geschichte – Stand – Ausblicke*, Doku-

- mentation einer internationalen Konferenz, 66-79. p., Warschau: Graf-Punkt <http://www.vein.hu/www/tanszekek/german//gerun.html> [2008. 10. 01.]
- [7] Pannon Enciklopédia (2000), Magyar nyelv és irodalom, Dunakanyar, 146. p.
- [8] HAMBUCH, Wendelin (1999): Deutsche in Budapest, Deutscher Kulturverein, Budapest, 103. p.
- [9] Vö. 6.
- [10] Vö. <http://udv.hu>
- [11] Neue Zeitung, Ungarndisches Wochenblatt, Jhg. 52, Nr. 30, 25.07.2008, Budapest, 1-2. p.
- [12] FALKNÉ BÁNÓ KLÁRA: Interkulturális útmutató nemzetközi cégek és projektek vezetői és tagjai számára (2005), In: BGF Tudományos évkönyv 2005, Budapest, 279. p.
- [13] KIS PAPP LÁSZLÓ, előadás, küldöttgyűlés, 2008. 07. 19., 2. p. <http://www.fdsz.hu/upload/2008juni19.ppt> [2008. 10. 01.]
- [14] Vö. 13., 6. p.
- [15] Oktatás-statisztikai évkönyv 2007/2008 http://www.okm.gov.hu/letolt/statisztika/okt_evkonyv_2007_2008_080804.pdf [2008. 10. 01.]